

En 1984 e sen pretendelo, unha moza de 13 anos inicia en Pontevedra a historia da arte urbana galega. O graffiti, nado a finais dos 60 nos EUA, irrompe con forza en Europa da man do hip-hop. Malia que os estereotipos de xénero asociados á súa práctica -ilegalidade e competitividade- non favorecen a participación feminina, non son poucas as rapazas que saen á rúa decididas a transformar o espazo público pintando en man.

Sen embargo, nuns tempos analóxicos e pouco interconectados, a súa memoria e obra non perduran. Bórrase así a primeira xeración de graffiteiras, estendéndose a idea de que apenas existen mulleres interesadas na arte de rúa.

A comezos dos 2000, co nacemento das redes sociais e a proliferación de encontros e eventos, abrense novas portas. Ademais, o graffiti aproxímase ao sistema artístico, incorporando novas técnicas e posibilidades creativas. As artistas aproveitarán estes factores para mudar o contexto de traballo; se antes adaptábanse a unhas regras escritas por outros, agora buscan, constrúen e asentan o seu propio xeito de facer.

Con todo, ese discurso da excepcionalidade, sitúa ás mulleres nas marxes dun movemento que non comeza a profesionalizarse ata mediados da década do 2010 coa axuda da intervención mural. Momento no que xorden tamén as primeiras iniciativas feministas e, por fin, se comeza a reescribir a historia da arte urbana.

Esta exposición reivindica o traballo das pioneiras, sumando aquelas das que nalgún caso só queda o nome na memoria como Fanny, Cat, Tiswen, Padwi ou Loreh/Loh, en Ourense; Nüría, en Vigo; Celia Rico en Santiago ou Pepa e Nerea, en Lugo.

Esperamos que 1984. Unha xenealoxía feminista da arte urbana galega reforce os referentes e motive a creación e consolidación de redes e aue. neste 2023, as creanzas de aue as mulleres non pintan queden desterradas.

LIÑA DO TEMPO*

1984
SEOR (Pontevedra)
Thames & Hudson edita *Subway Art*, de Martha Cooper e Henry Chalfant.

1990
Muelle, o primeiro graffiteiro español, pinta en Vigo entre 1988 e 1991.
[Entrevista na RTVG, axudando á difusión do Graffiti en Galicia.](#)

1995
SMILE (Lugo)

1997
SAX (Vigo)
AËR (Vigo)

1998
HYDRA (Vigo)

1999
DUME (Santiago de Compostela)
Primeira edición do **Intercontracultura** de Porriño.

2000
FESTA (Santiago de Compostela)

2002
EME (A Coruña)
IRÍA PROL (Ourense)

2003
MISS 7 (Ourense)

2005
KYA (A Coruña)
IRÍA FAFIÁN (A Coruña)
SOURIS (Vigo)

2006
PORTE JEREMÍAS (Santiago de Compostela)
MAMA (Santiago de Compostela e Ordes)
Nace o **GZ Crea**, Certame Galego de Creadores Novos que incorpora a categoría de Graffiti.

2007
Sax gaña o 1º premio no certame GZ Crea nesta categoría.

2008
Primeira edición do **Style Fighters** (2008-2013), en Lugo.
Primeira edición do **Desordes Creativos** (2008-actualidade), en Ordes.

2009
FUME (Pontevedra)

2010
O **GZ Crea** pasa a denominarse **Xuventude Crea**.
A artista surafricana Faith47 visita A Coruña para participar no festival MUUAU (Museo Urbano de Arte Urbana).

2012
IRA (Santiago de Compostela)
DOA OA (Lugo)
SELMA (Santiago de Compostela)
FERCHO (A Coruña)

2013
XOANA ALMAR (Santiago de Compostela)
Nace en Carballo **Derrubando Muros con Pintura**, un proxecto municipal de arte pública dirixido inicialmente polas artistas Paula Fraile e Roberta Venanzi.

2014
CATA UKELELE (Santiago de Compostela)
LULA GOCE (Baiona)
LUPITA HARD (Vigo)
ALDARA THUNDERBIRD (A Coruña)

2015
ABI CASTILLO (Vigo)
EXPOSTAS (Vigo)
SUELO (Pontevedra)
Nace o festival de arte urbana **Vigo Cidade de Cor** (2015 - actualidade).
Nace o **Rexenera Fest**, festival internacional de arte pública de Carballo, dentro do proxecto **Derrubando Muros con Pintura**.

2016
LIDIA CAO (Ordes)
ANDREA OTERO VÁZQUEZ (Pontevedra)

2017
Nace en Compostela o programa artístico-educativo **Elas tamén Pintan** (2017, 2018 e 2021).
Xoana Almar comeza a colaborar con Carola Carrot, incorporando aos seus murais a técnica do esgrafado.

2018
TAMARA BAZ (Baixo Miño e Vigo)

2019
Tamara Baz gaña a I Batalla Mural Cidade de Vigo, organizada no marco do festival Vigo, cidade de cor.
Nace o **Delas Fest**, primeiro festival de arte urbana e contextual de Europa (2019 - actualidade).

2022
O **Xuventude Crea** sustitúe a categoría de Graffiti pola de **Arte Urbana**.
Tres mulleres ocupan os tres premios da categoría (1º Premio, Fercho, coa obra *Susi de gható*, 2º Premio, Elvira López Rodríguez, coa obra *Egos* e 3º Premio Andrea Otero Vázquez, coa obra *Inés e Anís*).

2023
A Universidade da Coruña edita o libro **Cando elas toman os muros. Feminismo e arte urbana en Galicia**, de 7H Cooperativa Cultural.
Exposición **1984. Unha xenealoxía feminista da arte urbana en Galicia**, no Auditorio de Galicia.

SOBRE A ORIXE DA ARTE URBANA E OS ESTEREOTIPOS DE XÉNERO

A arte urbana está envolta en numerosos estereotipos de xénero que xustifican, erroneamente, a creanza de que non existen mulleres neste eido. Esta visión está arraigada nas propias orixes do graffiti en EEUU, a finais dos anos 60, no que a ilegalidade, a sinatura anónima e a competitividade física no espazo público eran sinónimos de masculinidade.

Vinculado á subcultura do hip-hop, o graffiti non tardou en espallarse. A partir dos anos 80 exportou ao resto do mundo as súas principais características: vinculación ás áreas urbanas (aínda que acabará estendéndose ao rural), a competitividade para ocupar -e recuperar- o espazo público e o uso dun sistema de signos encriptado co que recoñecerse entre si.

Gañar visibilidade propagando o nome escollido en todos os lugares posibles e facéndose en superficies cada vez maiores e de difícil acceso, como os vagóns de trens, as sinais das autoestradas... era o xeito de amosar rebeldía das persoas que conforman o movemento: rapazada entre 10 e 18 anos que está construíndo a súa identidade. Así, a competencia, a perigosidade e o desafío físico son aspectos claves do graffiti, puntos vinculados coas identidades masculinas hexemónicas. A isto hai que sumar que as mulleres, historicamente, estiveron relegadas ao espazo privado.

As dificultades de realizar unha práctica ilegal na rúa, a exposición ás violencias asociadas ao seu sexo, os problemas para unir as características propias do graffiti coas do xénero, as dificultades para apropiarse dun espazo en solitario ou sen a aceptación dos compañeiros son algúns dos motivos polos que se pode entender o menor número de escritoras de graffiti, sobre todo neste momento inicial, no que non tiñan máis opción que loitar contra o estereotipo de xénero ou asumilo.

Paralelamente, o graffiti inicia un camiño de aproximación ao sistema artístico que vai facilitar a diversificación das técnicas e as posibilidades creativas da arte urbana. Por unha banda, o sector artístico comeza a valorar a riqueza do graffiti, por outra, as persoas da subcultura empezan a interesarse tanto pola mensaxe como pola estética dos seus traballos, nos que introducen o diálogo co contexto onde serán realizados. Nace así o posgraffiti, que incorpora á súa linguaxe novas temáticas, materiais e técnicas, facilitando unha participación máis inclusiva e igualitaria.

Aínda cando a visibilidade e o desafío físico se manteñen, o marco xeográfico da performatividade masculina hexemónica comeza a diluírse e inclíase o camiño de expresións e prácticas que hoxe entendemos por arte urbana: do ilegal ao público, da rúa á galería de arte, da academia á rúa, desde o pequeno tag até á intervención mural en gran formato.

Até ese momento, os pseudónimos das artistas facilitaban manter en secreto tanto a súa identidade, como o seu xénero. No entanto, a autoafirmación na rúa a través do emprego de nomes deliberadamente femininos resultará fundamental para axudar a visibilizar a súa presenza. Porén, esta elección supón un dobre esforzo para as mulleres artistas, xa que, ademais de ter que se enfrontar aos prexuízos de xénero, identificarse como muller implica pasar a formar parte dun escenario no que a arte feminina se representa como outredade e se valoriza, tan só, en relación a si mesma.

Tamén as violencias no espazo público están máis presentes cando a sinatura da obra é feminina. Como narra a cineasta e graffiteira checa Sany no seu documental *Girl Power*, o primeiro en visibilizar o papel das mulleres no contexto do graffiti, as primeiras crews femininas seguidas foron vítimas de ataques machistas. As súas obras eran esnaquizadas constantemente e o seu traballo perseguido até o punto de que moitas se viron obrigadas a deixar de pintar.

A ARTE URBANA EN GALICIA DESDE UNHA OLLADA FEMINISTA

Dun xeito moi semellante ao que acontece no resto da Europa occidental, a Galicia de mediados dos anos 80 establece como marco temporal nos comezos da nosa particular historia coa arte e o posgraffiti foron froito dun intenso diálogo entre a mocidade de ambas as dúas beiras do Atlántico—derivado tanto dos movementos turísticos e migratorios, como da propia expansión cara a Europa da cultura urbana—e da subcultura do hip-hop.

A pesar de que o imaxinario popular estableceu, durante moitos anos, o marco xeográfico destas primeiras expresións na cidade de Vigo, a realidade é moito máis polifónica e difusa, e pódense identificar diversos nacementos simultáneos.

A cultura urbana, que nese primeiros anos chega até nós mediante revistas, fanzines e o boca a boca, entrará no noso imaxinario grazas ás películas procedentes de Estados Unidos. Foi tal o auge do fenómeno que, en diferentes vilas e cidades do noso territorio, era replicado sincronicamente por mozas e mozos sen contacto entre si, como sucede na Rúa Echegaray, en Pontevedra, onde unha rapaza de 13 anos realizaba a primeira peza documentada.

Malia que ao principio moitas das nosas artistas recoñecen terse adaptado á realidade machista asociada ao graffiti, co tempo foron buscando, construíndo e asentando un lugar de seu. Un claro exemplo disto son os motivos, tan diversos, que as empurran a pintar. Hai quen busca a pura provocación e a adrenalina, a ilegalidade e a rebeldía. Hai quen se move pola enerxía que emana do graffiti, quen busca desenvolver a súa creatividade, quen quere compartir o momento coa crew ou co colectivo lonxe da competitividade... Hai quen busca todo o anterior ao mesmo tempo.

En conclusión, as artistas urbanas pintan para gozar do proceso creativo, afondar nunha expresión propia e recuperar o espazo para quen o habita, eliminando estigmas, volvendo a ollada á natureza e tendo en conta a opinión da veciñanza. A presenza de mulleres na arte urbana vai aumentando co tempo nas súas distintas expresións, sobre todo grazas á visibilización de referentes tanto da contorna como internacionais, dos que destacan os seus estilos persoais e a xenerosidade no traballo. Ademais, agrádecenles que abran portas e cancelas para as que seguen os seus pasos. Descubrir que detrás dunha sinatura hai unha muller motivou a moitas artistas a comezar e a continuar co seu traballo.

Esa capacidade para seguir pintando ao longo do tempo non é doada de acadar. As situacións vitais, moitas veces relacionadas coa maternidade ou outros cuidados, dificultan que a dedicación e/ou profesión perdure.

Malia os atrancos, aos poucos, as artistas urbanas apodéranse e reaprópianse dos lugares, reivindicando a figura feminina, as historias propias e o seu protagonismo. Aínda así, recoñecen que, en ocasións, teñen sentido incómodas polo paternalismo e misoxinia de certos ambientes, sobre todo cando, segundo maduraban, ían incorporando unha perspectiva de xénero tanto no seu traballo coma na visión da arte urbana. Algunhas chegaron a pensar en deixarse de pintar por sentiren que as súas pezas eran cuestionadas, minusvaloradas, deslexitimadas e atacadas.

Mais non o fixeron, porque se algo hai que destacar dentro da arte urbana actual desde unha ollada de xénero é a importancia das redes que se van creando cos anos, como demostran as crews conformadas exclusivamente por mulleres e as asociacións sectoriais de ámbito internacional.

Son moitas as que recordan que nos seus comezos apenas vían escritoras ou mulleres artistas e que atopar referentes era, e é, unha forza de empurre. Insisten en que para elas, sobre todo para as primeiras, o simple acto de saír pintar era un feito revolucionario. Por elas, polas que virán, por todas... seguiremos ocupando a rúa.